

ГОНЧАРУК АНАСТАСІЯ СЕРГІЙВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри цивільного процесу*

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

З дня введення воєнного стану та по сьогоднішній день учасники судового процесу зіштовхнулися з рядом проблем у функціонуванні судочинства. В першу чергу, це пов'язано з веденням активних бойових дій в багатьох регіонах України, що стало підставою для прийняття оперативних рішень щодо вивезення судових справ до інших населених пунктів [8]. У зв'язку із неможливістю здійснення судочинства в цих регіонах територіальна підсудність розгляду багатьох справ була змінена на інші місцеві й апеляційні суди.

22 лютого 2022 року напередодні повномасштабного вторгнення рф на територію України Вища рада правосуддя де-юре припинила свою діяльність на підставі рішення про звільнення з посад більше десяти її членів [5]. Тому частину повноважень, вказаних в пункті 56 Розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів», було передано Голові Верховного Суду на підставі Закону України 2128-IX від 15.03.2022 року [3].

Першим розпорядженням № 1/0/9-22 від 06.03.2022 року Голови Верховного Суду було прийняте рішення про зміну територіальної підсудності справ в Донецькій, Київській, Луганській, Херсонській областях у зв'язку із неможливістю судами в цих регіонах здійснювати правосуддя та передачу судових справ до місцевих та апеляційних судів міста Дніпропетровська, Переяслав-Хмельницька, Кривого Рогу [9].

Вслід за цим розпорядженням Голова Верховного Суду прийняв більше двадцяти рішень про зміну територіальної підсудності з метою забезпечення сталості розгляду нагальних кримінальних та інших справ й недопущення обмеження конституційного права громадян на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних чи оспорюваних прав.

Тим не менш, не всі суди змогли оперативно організувати вивіз судових справ до інших регіонів через ведення бойових дій та захоплення цих територій ворожими військами. Вже є випадки знищення судів та усіх матеріалів справ, які перебували в них. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, основною метою якої є автоматизація процесів діяльності судів, в тому числі ведення електронного документообігу, тобто окремі її підсистеми (модулі), запрацювали лише наприкінці 2021 року. Працівники апарату судів не змогли перевести усі судові справи, які перебували в провадженні судів, в електронний формат. Тому досить болючою проблемою, яка очікує на суд та учасників цивільного процесу в майбутньому, буде відсутність матеріалів справ як у паперовому, так і в електронному вигляді.

З початком повномасштабної війни в Україні Рада суддів України взяла на себе повноваження надавати роз'яснення щодо подальшого функціонування судової влади України у зв'язку з відсутністю правомочного органу, який відповідно до Конституції України та Закону України від 21.12.2016 № 1798-VIII «Про Вищу раду правосуддя» здійснював координацію роботи судової системи.

Так, рішенням № 9 від 24.02.2022 рада Суддів України надала рекомендації «зборам суддів, головам судів, суддям судів України у випадку загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно приймати рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ» [6].

Тимчасове зупинення цивільного судочинства тягне за собою настання наслідків щодо порушення процесуальних строків розгляду справ, який для загального позовного провадження має бути не більшим, ніж 120 днів.

Протягом останніх двох років посилилася тенденція порушення судами розумних строків розгляду цивільних справ. Зазвичай, суди посиляються на надзвичайне навантаження справ, які перебувають у провадженні суду, «кадровий голод» та спалах коронавірусної хвороби в Україні. Зараз ми маємо новий фактор, який вплинув на ефективність роботи суду, – це запровадження воєнного стану в Україні.

Справи, які відповідно до норм цивільного процесуального закону є малозначними, можуть розглядатися на практиці роками. Наприклад, справа незначної складності № 760/1674/20, предметом позову якої є усунення перешкод в користуванні спільним майном, у провадженні Солом'янського районного суду міста Києва перебуває вже більше двох років. Жодного судового засідання у справі проведено не було та не зрозуміло, коли спір буде вирішений по суті. Інструмент впливу на діяльність роботи судових органів у вигляді подання скарги до Вищої ради правосуддя зараз став недієвим через юридичне припинення повноважень даного конституційного органу.

Іншою проблемою для учасників цивільного процесу є можливість продовження та поновлення процесуальних строків для вчинення процесуальних дій у зв'язку з їх пропуском у період воєнного стану.

Стаття 127 Цивільного процесуального кодексу вказує, що процесуальний строк може бути поновлений або продовжений за заявою учасника справи, все залежить від того – встановлений він законом, чи судом [2]. Якщо процесуальний строк, встановлений законом, був пропущений у зв'язку з веденням воєнного стану в Україні, то відповідно до роз'яснень, наданих Головою Верховного Суду, дана підстава буде вважатися поважною [4].

Але якщо процесуальний строк був встановлений судом для вчинення певної процесуальної дії, наприклад, подання відзиву на позовну заяву, і був пропущений також через ведення активних бойових дій на певній території України, то чи буде ця підстава поважною для продовження строку.

Рада суддів України в своїх рекомендаціях від 02.03.2022 вказала, що «процесуальні строки по можливості продовжуються щонайменше до закінчення воєнного стану» [7]. З аналізу ч. 2 ст. 127 ЦПК вбачається, що заява про продовження процесуальних строків має бути подана до закінчення цього строку [2, ст. 127]. На сьогодні залишається не висвітленим питання щодо процедури та строків подачі такої заяви учасником процесу. Закон містить норму, яка не відповідає реаліям часу та не в повній мірі розкриває процедурні аспекти звернення із заявою про продовження строків до суду.

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що Україна ще до війни мала певні труднощі в забезпеченні нормального й сталого функціонування судових органів та дотримання всіх засад судочинства, а в розпал війни ця ситуація лише погіршилася. Втрата матеріалів справ, фізичне знищення судових установ, евакуація суддів до інших регіонів, постійні обстріли населених пунктів – це все одноznaczно вплинуло на роботу судів. Незважаючи на складні умови, здійснення правосуддя в Україні не зупинилося. Громадяни не обмежені в праві звернення до судових органів за захистом своїх прав, однак строк розгляду таких справ буде «розумний» з врахуванням конкретних обставин, які виникли в тому чи іншому регіоні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 131.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 16. Ст. 127.
3. Про внесення змін до Закону України Про судоустрій і статус суддів»: Закон України № 2128-IX від 15.03.2022. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 70. П. 23-4.
4. Особливості здійснення правосуддя на території, на якій введено воєнний стан: Роз'яснення Верховного Суду від 04.04.2022 [Електронний ресурс] // Верховний Суд : [Офіційний веб портал]. – Режим доступу: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1261727/>
5. Рішення Вищої ради правосуддя від 22.02.2022 [електронний ресурс] // Вища Рада Правосуддя : [Офіційний веб портал]. – Режим доступу: <https://hcj.gov.ua/news/rishenniyam-vyshchoyi-rady-pravosudnya-prupyneni-za-vlasnym-bazhanniyam-povnovazhennya-10-ty-yiyi>
6. Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні: Рішення Ради суддів України від 24.02.2022 № 9 [Електронний ресурс] // Рада Суддів України // : [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <http://rsu.gov.ua/ua/documents/130>
7. Рекомендації Ради суддів України від 02.03.2022 [електронний ресурс] // Рада Суддів України // : [Офіційний веб портал]. – Режим доступу: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>
8. Рекомендації судам першої та апеляційної інстанції на випадок захоплення населеного пункту та/або суду чи безпосередньо загрози його захоплення: Розпорядження Голови Верховного Суду від 13.03.2022

№ 6/0/9-22 [Електронний ресурс] // Верховний Суд // : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Recomendatsii.pdf

9. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану: Розпорядження Голови Верховного Суду від 06.03.2022 № 1/0/9-22 [Електронний ресурс] // Верховний Суд // : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Rozp_06_03_2022.pdf

Ключові слова: цивільне судочинство, правосуддя, процесуальні строки, продовження процесуальних строків, поновлення процесуальних строків, поважні причини, зупинення судочинства, територіальна підсудність, суд, судові органи, учасник процесу, воєнний стан.

Key words: civil proceedings, justice, procedural deadlines, extension of procedural deadlines, renewal of procedural deadlines, good reasons, suspension of proceedings, territorial jurisdiction, court, judicial authorities, party to the proceeding, martial law.

ДАНИЛЕЦЬ ЛЕОНІД ВІТАЛІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри цивільного процесу*

ПОШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТІ ЗЛОВЖИВАННЯ ЦИВІЛЬНИМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ У ЗВ'ЯЗКУ З ВВЕДЕННЯМ НА ТЕРИТОРІЇ КРАЇНИ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Указу Президента України Зеленського В.О. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» на території всієї країни з 5:30 24 лютого 2022 року було запроваджено воєнний стан у зв'язку з військовою агресією рф проти України та на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони й відповідно до діючого законодавства. Воєнний стан було введено строком на 30 діб, проте у подальшому строки його дії продовжувалися та на даний час військовий стан діяти-ме до 23 серпня 2022 року [1].

На жаль, після епідемії та введення загальнонаціонального карантину з 2020 року, кризові події на території України продовжилися та фактично розпочата війна призвела до значного ускладнення становища всієї країни та її громадян.

Не існує жодної галузі та сфери життя, яку б не зачепила війна, зокрема й здійснення правосуддя зазнало відповідного впливу обставин, які склалися на території України. Відтепер, судові процеси в Україні відбувають в умовах постійної потенційної загрози життю, здоров'ю та безпеці учасників судових процесів, працівників суду та суддів.

Працівники апарату судів та судді героїчно виконують покладені на них державою функції, адже навіть в умовах воєнного стану конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим.